

Смитюх А. В.*

НЕРЕШЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ «АЛЬТЕРНАТИВНЫХ» ОБЩИХ СОБРАНИЙ АКЦИОНЕРОВ: СУДЕБНЫЙ АСПЕКТ

В статье рассматриваются сохранившиеся в законодательстве о хозяйственных обществах и хозяйственно-процессуальном праве, а также предлагаемых некоторыми депутатами законопроектах недочеты, позволяющие рейдерам по-прежнему проводить заведомо незаконные «альтернативные» общие собрания акционеров и узаконивать их результаты через суды. Автором предлагаются способы решения указанных проблем.

Ключевые слова: корпоративные споры, общее собрание акционеров, рейдерство, хозяйственный процесс, подведомственность, подсудность, обеспечение иска.

Данная статья посвящена недочетам законодательства, позволяющим рейдерам проводить заведомо незаконные «альтернативные» общие собрания акционеров и узаконивать их результаты через суды. Эту проблему исследовали, в числе прочих: А.Коваль, В.Самойленко, И.Селиванова, И.Швайка, Е.Шустик.

Ключевым этапом классической рейдерской схемы является проведение рейдером альтернативного общего собрания акционеров и легализация через суд принятых на нем решений о смене менеджмента общества с одновременным срывом основного общего собрания акционеров, назначенного исполнительным органом общества.

К этому этапу конфликта общество и его мажоритарные акционеры уже знают о существовании рейдера, т.к. последний обнаруживает себя при формировании «плацдарма» для захвата общества, собирая информацию и создавая минимальные основания для оправдания интереса к обществу скупкой акций и обязательств.

Публикация заблаговременных объявлений о проведении общего собрания акционеров приводит, как правило, к тому, что и рейдер и правление общества выявляют намерения друг друга и назначают альтернативные собрания акционеров на одно и то же время, либо с разницей в один – два дня. Однако в подавляющем большинстве случаев эти собрания проходят в разных местах.

Поскольку, с одной стороны - ст.41 Закона Украины «О хозяйственных

обществах» устанавливает, что общее собрание акционеров правомочно, если в нем принимают участие акционеры обладающие 60% и более голосов, а с другой стороны – в условиях жесткого корпоративного конфликта акционеры, в большинстве случаев приходят только на одно из двух альтернативных собраний с тем, чтобы лишить другое собрание кворума, как минимум одно из этих собраний оказывается незаконным. Как правило, незаконным (причем заведомо незаконным) является собрание, проводимое рейдером.

Исходной посылкой любой рейдерской технологии являются скрытые в законе возможности «удаленного» воздействия на общество, т.е. принятия важнейших для общества решений помимо воли его акционеров и менеджмента.

При проведении альтернативного общего собрания акционеров такие возможности предоставляет:

- норма закона о месте проведения собраний;
- сохраняющаяся, хотя и в сильно урезанном виде, множественность юрисдикций по корпоративным спорам;
- институт обеспечения иска.

Норма закона о месте проведения общих собрания акционеров, а именно – ч.1 ст.43 Закона Украины «О хозяйственных обществах» устанавливает, что собрания проводятся на территории Украины, как правило, по месту нахождения акционерного общества и оговаривают условия, при которых общее собрание может быть проведено за пределами Украины.

Такая формулировка позволяет рейдеру назначить общее собрание в любом месте в пределах Украины, находящемся по его полным контролем и по своему усмотрению «отрегулировать» явку акционеров на собрание. Имеют место случаи назначения альтернативных собраний в местах с ограниченным доступом, в том числе - на территории консульств иностранных государств, в удаленных и труднодоступных населенных пунктах. Местонахождение общества является одним из способов его идентификации, местонахождение это пространство под наиболее полным контролем общества и все события его внутренней истории должны происходить именно там. Поэтому, с учетом рейдерской практики, закон следовало бы изменить таким образом, чтобы общие собрания акционеров всегда проводились по местонахождению общества, за исключениями, прямо оговоренными его уставом.

Множественность юрисдикций по корпоративным спорам. Закон Украины от 15 декабря 2006 г. №483-V отнес к подведомственности хозяйственных судов и исключительной подсудности хозяйственного суда по местонахождению общества все споры, возникающие из корпоративных отношений между хозяйственным обществом и его акционерами, а также

* кандидат юридических наук, доцент кафедры административного и хозяйственного права ОНУ им. И.И. Мечникова

Використання принципів доречно і в правотворчості, зокрема, з метою подолання постійно збільшуваної складності законодавства та його суперечностей. «Правовий принцип (виражений мінімумом тексту) містить набагато більше інформації, ніж конкретна і багатослівно викладена норма» [3, 98], - справедливо вказував Ю.В.Кудрявцев. Принципи призначені відігравати роль «сжатої пружини», енергія якої збільшує цілеспрямованість і точність дії норм.

Слово «принцип» – термін латинського походження, означає «основа», «засада». Виходячи з цього етимологічного значення слова, принципами господарського процесуального права називають його фундаментальні положення: основоположні правові ідеї, що пронизують всі господарські процесуальні норми й інститути, що визначають таку побудову господарського процесу, який забезпечував би винесення законних і обґрунтованих рішень. Оскільки принципи господарського процесуального права застосовуються в господарському судочинстві, остільки вони є не тільки принципами права, але одночасно і принципами господарської судової діяльності (господарського процесу).

У теорії процесуальних галузей права (цивільного, господарського) принципи прийнято класифікувати за об'єктом регулювання на організаційні (ті, що визначають устрій господарських судів) та функціональні (ті, що визначають процесуальну діяльність суду і учасників процесу). До перших належать: здійснення правосуддя тільки судом, виборність суддів, поєднання одноосібного і колегіального розгляду і вирішення справ, незалежність суддів, гласність судового розгляду, національна мова судочинства. Функціональними принципами є законність, об'єктивна істина, змагальність, процесуальна рівноправність сторін, а також усність, безпосередність і безперервність судового розгляду. Ці групи взаємопов'язані, причому нерідко один і той самий принцип виступає і як організаційний, і як функціональний. Тому слід підсумувати, що немає принципів тільки організаційних або тільки функціональних.

У ст. 4 Закону України «Про арбітражні суди», що втратив чинність із прийняттям Закону України «Про судоустрій України», зазначалися наступні принципи організації і діяльності господарських судів:

- 1) законність;
- 2) незалежність, в тому числі і від органів законодавчої і виконавчої влади, і підкорення тільки закону;
- 3) рівність всіх учасників судового процесу перед законом і господарським судом;
- 4) змагальність сторін і свобода в наданні ними господарському суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх значущості;
- 5) арбітрування;

6) гласність і відкритість розгляду справ, за винятком випадків, коли це суперечить інтересам охорони державної і комерційної таємниці або коли є обґрунтовані заперечення однієї з сторін;

7) обов'язковість виконання рішень, ухвал, постанов суду [4].
Професор О. Добровольський до складу принципів господарського процесу включав, наприклад, принцип солідарності господарських інтересів сторін, принцип активного впливу арбітражу на підприємства і організації по усуненню недоліків в їх діяльності, принцип швидкості і оперативності господарського провадження, принцип арбітрування, обов'язкового досудового регулювання спорів [5, 68].

Конституція України в розділі VIII закріпила, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також призначення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються (ст. 124). Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України. При цьому ст. 125 закріпила принципи побудови системи судів загальної юрисдикції в Україні, до яких належать і господарські: принципи територіальності і спеціалізації.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається [6].

На підставі аналізу вищевказаних положень ми можемо підтвердити зроблений вище висновок про те, що господарське судочинство належить до системи спеціалізованого, а не надзвичайного або особливого судочинства. Саме тому Закон України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 р. скасував дію не тільки попереднього чинного Закону, але й Закону України «Про господарські суди».

Основними засадами судочинства Закон «Про судоустрій» закріпив:

- 1) законність;
- 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) забезпечення доведеності вини;
- 4) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 5) підтримання державного обвинувачення в суді прокурором;
- 6) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 7) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 8) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення су-

ду, крім випадків, встановлених законом;

9) обов'язковість рішень суду [7].

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства в судах окремих судових юрисдикцій, про що мова піде далі.

Зокрема, розділ I Господарського процесуального кодексу України закріплює такі засади судочинства, як мова судочинства (ст. 3), досудове врегулювання господарських спорів (ст. 5). До червня 2001 р. діяв також принцип арбітрування. При цьому реформа від 21.06.2001 р. торкнулася і цього питання. Так, в ГПК було закріплено нові принципи судочинства:

1) рівність перед законом і судом (стаття 4-2);

2) змагальність (стаття 4³ ГПК) – сторони та інші особи, які беруть участь у справі, обґрунтовують свої вимоги і заперечення поданими судом доказами; господарський суд створює учасникам процесу необхідні умови для встановлення фактичних обставин справи і правильного застосування законодавства;

3) гласність розгляду справ (стаття 4⁴) – розгляд справ у господарських судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить вимогам щодо охорони державної, комерційної або банківської таємниці, або коли сторони чи одна з сторін обґрунтовано вимагають конфіденційного розгляду справи і подають відповідне клопотання до початку розгляду справи по суті. Судовий процес фіксується технічними засобами та відображається у протоколі судового засідання у порядку, встановленому ГПК.

Важливим також представляється закріплення положень про склад господарського суду та порядок прийняття судових рішень і вирішення питань щодо розгляду справи. Так, статтею 4⁶ встановлено, що справи у місцевих господарських судах розглядаються суддею одноособово. Будь-яку справу, що відноситься до підсудності цього суду, залежно від категорії і складності справи, може бути розглянуто колегіально у складі трьох суддів.

Господарське процесуальне законодавство закріплює низку принципів господарського процесуального права, що створюють у сукупності взаємопов'язану систему. При цьому кожний з принципів послідовно розкриває зміст галузі права загалом.

Залежно від того, в одній або декількох галузях права діють відповідні принципи, їх поділяють на міжгалузеві і специфічні, причому міжгалузевих значно більше, оскільки законодавець останнім часом спрямовує свої зусилля на зближення процесів. Але необхідно підкреслити, що кримінальний, цивільний, господарський та адміністративний процеси мають певні суттєві відмінності, тому об'єднати ці процеси в єдиний неможливо.

До міжгалузевих належать: принцип територіальності і спеціалізації, недоторканності суддів, принцип незалежності суддів при здійсненні правосуддя та підкорення їх тільки Конституції і закону, принципи законнос-

ті, змагальності, гласності судового розгляду, рівності учасників господарського процесу перед законом і судом, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, принцип обов'язковості виконання рішень, ухвал, постанов господарського суду та деякі інші. До специфічних – принцип арбітрування, принцип досудового врегулювання господарського спору. При цьому, аналізуючи систему основних засад судочинства, слід зауважити, що всі принципи, властиві господарському судочинству в цілому, повністю властиві і процесу судового розгляду господарської справи у першій інстанції.

Дійсно, судовий розгляд починається з порушення справи та завершується винесенням рішення або ухвали (наприклад, про залишення без розгляду). Тому можна вважати це самостійним провадженням зі своїми, властивими йому принципами. Проаналізуємо деякі з них.

По-перше, визначимось, що більшість принципів не потребують, з точки зору автора, додаткових пояснень. До них належать принципи незалежності і недоторканності суддів, незалежності суддів при здійсненні правосуддя та підкорення їх тільки Конституції і закону, а також принципи законності, змагальності, безпосередності та безперервності, гласності судового розгляду, диспозитивності та рівності учасників господарського процесу перед законом і судом, принцип мови судочинства та обов'язковості виконання рішень, ухвал, постанов господарського суду. Ці принципи повною мірою застосовуються при розгляді справ у першій інстанції, і навіть можна зауважити, що деякі з них (наприклад, принцип змагальності) порівняно обмежено використовуються на стадіях перегляду господарських спорів.

По-друге, принцип територіальності і спеціалізації і принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду також властиві суду першої інстанції, обмежено властиві апеляційному перегляду та зовсім не властиві касаційній інстанції (особливо перегляду судових актів Верховним судом України).

По-третє, принцип поєднання одноособного і колегіального складу суду при розгляді спорів властивий лише розгляду справи у першій інстанції, оскільки відповідно до ст. 4-6 ГПК України апеляційна та касаційна інстанції розглядають справи лише колегіально.

Принцип арбітрування, з нашої точки зору, повинен бути властивий тільки першій інстанції, оскільки факт оскарження рішення, ухвали, постанови господарського суду означає неможливість примирення сторін за їх доброю волею.

Принцип досудового врегулювання господарського спору, хоча в 2005 р. його обов'язковість була скасована [8], але закон надав сторонам право користуватися цим засобом врегулювання спору і не можна цим нехтувати. Як і принцип арбітрування, означений принцип є підтвердженою до-

свідом роботи суб'єктів господарювання доцільною засадою господарського судочинства. Дійсно, в кримінальному процесі цей принцип не може набути поширення у зв'язку зі специфікою відносин. Але у сфері господарської, підприємницької діяльності діють інші закони, і процес (зокрема, господарський) повинен пристосовуватися до цих відносин.

Таким чином, підсумовано, що система основних засад (принципів) судочинства властива повною мірою лише розгляду справ господарськими судами у першій інстанції, хоча більшість з них продовжує свою дію і на стадіях виконання або оскарження рішення.

Слід зауважити, що дослідження принципів судочинства – проблема не тільки теоретична. Величезне значення принципів в практичній судовій правозастосовній діяльності. Передусім всі принципи господарського процесуального права – **вельми важливі гарантії правосуддя** по економічних і господарських спорах. При розгляді економічних і господарських спорів суд керується не тільки конкретними господарськими принципами, нормами, але і насамперед – **принципами процесуального права**. У світлі принципів здійснюється тлумачення всіх норм господарського процесуального права, що дозволяє суду пізнати дійсне значення цих норм і правильно їх застосувати, а в кінцевому результаті – винести законне й обґрунтоване рішення по справі. Саме тому доречно подальше глибоке дослідження кожного з принципів господарського судочинства.

Література

1. *Хозяйственное право: Учебник / Под ред. В.В.Латтева.* - М.: Юрид. лит., 1983. - С. 24.
2. *Підприємницьке право України: Підручник / За заг. ред. доц. Р.Б.Шишки.* - Харків: «Еспада», 2000. - С. 45.
3. *Кудрявцев Ю.В. Норма права как социальная информация.* - М.: Юрид. лит., 1981. - С. 98.
4. *Об арбитражном суде: Закон УРСР от 04.06.1991 г. № 1142-XII (в редакции Закона Украины от 20.02.97 г. № 96/97-ВР) // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1997. - № 18. - Ст. 124.*
5. *Добровольский А.А. Комментарий к АПК Украины.* - Одесса: Изд-во «Юг», 1993. - 68 с.
6. *Конституция Украины от 28.06.1996 г. // Ведомости Верховной Рады Украины.* - 1996. - № 30. - Ст. 141.
7. *Про судоустрій України: Закон України від 07.02.2002 р. № 3018-III // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 27-28. - Ст. 180.*
8. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо досудового врегулювання спорів: Закон України від 23.06.2005 № 2705-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 33. - Ст. 427.*